

POZICIJA Dėl savanoriškos veiklos teisinio reglamentavimo

LiJOT Asamblėja Nr. 28, 2010 m. spalio 16-17 d.
Vilnius

Savanoriška veikla užima vis didėjančią vaidmenį visuomenės gyvenime. Tokia veikla tiek nacionaliniu, tiek ir tarptautiniu lygiu yra glaudžiai susijusi su aktyviu pilietiškumu, sudarančiu demokratijos branduolį. Savanoriška veikla - tai yra tokia pilietiškumo forma, kuri leidžia labai aiškiai pajusti, kad žmogus priklauso savo visuomenei, todėl savanoriška veikla yra esminė ir netgi būtina aktyvaus pilietiškumo sudedamoji dalis¹.

Savanoriškos veiklos plėtrai būtina tinkama teisinė aplinka, kuri užtikrintų saugią ir lanksčią savanorystę, patrauklią ir savanoriui, ir jį priimančiai organizacijai.

Lietuvoje nesant vieningo savanoriškos veiklos teisinio reglamentavimo kyla pagrįstų diskusijų kas yra savanoris ir savanorystė. Visuomenės nuomonių apklausos rodo, kad populiariausias savanorystės supratimas yra „veikla, už kurią nemokamas atlyginimas“, „kraujo donorystė“, „pagalba organizuojant renginius/ projektus“, „savanoriška karinė tarnyba“, „pinigų aukojimas kuriai nors organizacijai“, „savanoriškas laisvalaikio praleidimas“, ar netgi – „viršvalandinis darbas“². Tokie nuomonių skirtumai rodo, kad Lietuvoje nėra vieningo supratimo apie savanorišką veiklą.

Savanorystė suprantama kaip veikla, už kurią nemokamas atlyginimas. Kaip rodo atlikti tyrimai³, nors apie 60 proc. respondentų žino savanoriškas organizacijas, tik 26 proc. yra dalyvavę savanoriškoje veikloje. Nedalyvaujančiųjų pagrindinė priežastis – laiko stoka. Beveik du trečdaliai tyrimo dalyvių norėtų užsiimti prasminga veikla, įgyti naujų įgūdžių ir savo patirtimi bei žiniomis prisidėti prie visuomenės gerovės kūrimo bei dalyvauti tokioje veikloje ateityje.

¹ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl savanoriško veiklos, jos vaidmens Europos visuomenei ir poveikio. 2006 m. gruodžio 13 d., Briuselis.

² Jaunimo situacijos sociologinis tyrimas, Užsakovas „Jaunimo reikalų departamentas prie LR SADM, atliktas UAB „Sprinter tyrimai“, 2007 kovas

³ „Savanorystės veikla Lietuvoje, 2008m. (rugsėjis) atlikto tyrimo ataskaita, TNS Gallup; TNS tyrimas „Lietuvos Anatomija“ 2008m. gruodis; prieiga internete: http://www.nisc.lt/lt/files/main/Savanoryste_TNS.pdf

Savanoriška veikla įgyvendinama laikantis principų - tai:

Laisva valia. Asmuo savanorišką veiklą pasirenka laisva valia;

Pridėtinė vertė. Savanoriška veikla siekiama suteikti naudos visuomenei ir kiekvienam jos nariui atskirai. Kartu savanoriška veikla naudinga ir pačiam savanoriui;

Būdas spręsti problemas. Savanoriška veikla yra priemonė padėti spręsti aktualias socialines, aplinkos apsaugos, bendruomenines ir kt. problemas;

Pagarba. Savanoriavimas rodo pagarbą kitų teisėms, laisvėms, žmogiškajam orumui ir kultūrai;

Teisėtumas. Savanoriavimas yra teisėta veikla, per kurią piliečiai gali dalyvauti savo bendruomenės veikloje;

Finansiškai neatlygintina veikla. Savanoriškas darbas nėra apmokamas ir nėra apmokamo darbo pakaitalas. Savanoriai nepakeičia nuolatinių darbuotojų ir nekelia grėsmės jų darbo vietoms.

Savanoriška veikla ir jos principų taikymas atlieka svarbų vaidmenį šalies socialiniame ir ekonominiame gyvenime. Įvairių tyrimų duomenimis, savanoriškai veiklai tenka svarbus vaidmuo kuriant ekonominę šalies gerovę ir bendrasis indėlis į bendrąjį vidaus produktą (BVP) sudaro apie 5–7 proc.⁴;

Be ekonominės vertės galima išskirti dvi savanoriškos veiklos gavėjų kryptis ir joms teikiamą naudą:

- Visuomenei:
 - Įrankis spręsti esančias socialines problemas;
 - Žmogiškieji resursai, kurie nereikalauja didelių kaštų;
 - Aktyvaus pilietiškumo propagavimas;
 - Demokratinių vertybių sklaida;
 - Pasitikėjimo ir atsakingumo, atjautos įtvirtinimas;
 - Teigiamų pokyčių kūrimas;

⁴ Šios išvados padarytos remiantis aštuonių valstybių (Australijos, Belgijos, Čekijos Respublikos, Japonijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Naujosios Zelandijos ir Prancūzijos) oficialių statistikos tarnybų pateiktais duomenimis. (http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2008-0070+0+DOC+XML+V0//LT#_part2_ref18)

- Savanorių atliekamas darbas, vedinas geranoriškų motyvų, dažnai būna kokybiškesnis, kadangi požiūris yra kaip į pagalbą, o ne į prievolę.
- Asmeniui (savanoriui):
 - Savarankiškumo jausmo, pasitikėjimo ir atsakingumo ugdymas;
 - Bendražmogiškų vertybių ir jų prasmės suvokimas;
 - Naujų įgūdžių įgijimas ir turimų tobulinimas;
 - Mokymasis per praktinę veiklą;
 - Saviraiškos galimybės;
 - Naujos pažintys;
 - Turiningas ir naudingas laisvo laiko praleidimas;
 - Jausmas, kad esi reikalingas ir naudingas;
 - Teigiamos emocijos;
 - Praplečiamas akiratis.

Neabejotina, kad didesnę procentą norinčiųjų dalyvauti savanoriškoje veikloje galėtų paskatinti išspręsti klausimai, susiję su savanorystės problematika.

Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, 28-oje Asamblėjoje priimdama šią poziciją, susitaria, kad savanoriška veikla yra viena iš svarbiausių jaunimo organizacijų ir viso nevyriausybinių sektoriaus veiklos kryptį, kuriai plėsti ir skatinti **reikalingos valstybinio sektoriaus pastangos**, ir mano, kad svarbiausi savanoriškos veiklos aspektai turėtų būti apibrėžti taip:

Savanoriška veikla arba **Savanorystė** – viena iš aktyvaus dalyvavimo visuomeniniame gyvenime formų ir terpė kiekvienam, nepriklausomai nuo lyties, rasės, tautybės, religijos, politinių įsitikinimų, amžiaus ar sveikatos, panaudoti savo sugebėjimus ir patirtį, įgauti naujų žinių, įgūdžių ir patirties, plėsti socialinį ratą, įsitraukti į veiklą ir keisti socialinį šalies gyvenimą į gerąją pusę.

Savanoris - tai asmuo, kuris laisva valia ir niekieno neverčiamas atlieka visuomenei naudingą darbą, negaudamas už tai atlygio. Savanoriškus darbus gali atlikti Lietuvos Respublikos

piliečiai ir Lietuvos Respublikos teritorijoje teisėtai esantys užsienio valstybių piliečiai ir asmenys be pilietybės.

Savanoriškos veiklos formos:

- **Trumpalaikė** – trunkanti ne ilgiau kaip 3 mėnesius. Savanoriai į organizaciją kviečiami trumpam laikui ir aptartai veiklai atlikti.
- **Ilgalaikė** – atliekama įvairiose organizacijose, kurios savanorius įtraukia į kasdieninę organizacijos veiklą ir sulaukia iš jų nuolatinės pagalbos. Toks savanoriškas darbas trunka ilgiau kaip 3 mėnesius.
- **Atsitiktinė/spontaniška** – iš anksto nesuplanuota veikla, dažniausiai vienkartinė ir prie savanoriškos veiklos yra prisidedama *ad hoc*.

Savanoriškos veiklos sutartis – raštu ar žodžiu sudaroma sutartis, kurioje įvardinti abipusiai savanorio ir organizacijos prisiimti įsipareigojimai bei aptarti visi svarbiausi su savanoriška veikla susisiję klausimai.

Savanorių priimanči organizacija – juridinis asmuo, koordinuojantis savanorio atliekamas savanoriškas veiklas.

Savanorio išlaidos – savanorio patirtos išlaidos, kurios atsirado įgyvendinant savanorišką veiklą, iš anksto suderintą su organizacija.

Savanorystei artimos veiklos – galimybė formaliojo ugdymo įstaigose įgytas teorines žinias panaudoti praktiškai, įgyti darbo patirties, patobulinti užsienio kalbų žinias:

- **Stazuotė** – sudaryti galimybes stažuotojams studijų metu įgytas teorines žinias bei įgūdžius pritaikyti praktikoje, gilinant praktinius profesinius įgūdžius. Stazuotė – tai tobulinimasis, kvalifikacijos kėlimas, savišvieta, praktika kur nors išvykstant, dirbant kitoje organizacijoje arba apskritai pradedant kur nors dirbti, siekiant įgyti kompetencijų, reikalingų konkrečioje veikloje arba pareigose. Pagrindinis stazuotės skirtumas nuo

savanoriškos veiklos – įgūdžių tobulinimas – yra nukreiptas į vieną asmenį, kuris siekia tobulėjimo, o ne į visuomenę.

- **Praktika** – terminuotas taikymas, taip pat mokymasis ir įgijimas naujų žinių, gebėjimų praktinėje veikloje, dirbant, veikiant organizacijoje, vadovaujant atitinkamos srities praktikui (praktikos vadovui). Praktikos tikslas – praktiškai pritaikyti teorines žinias bei pasiruošti darbo rinkai, o tai yra esminis skirtumas nuo savanorystės.

Pagrindinis stažuotės/praktikos tikslas yra nukreiptas į saviugdą, o savanoriškos veiklos pagrindas - neatlygintinas pridėtinės vertės kūrimas visuomenei.

Savanoriškos veiklos teisinis reglamentavimas

Lietuva neturi specialaus savanorišką veiklą reglamentuojančio įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių savanorių teises ir pripažįstančių specifinį jų darbo pobūdį. Aptariant šio klausimo reglamentavimą, visų pirma, pažymėtina, kad nuo 2006 m. gruodžio 5 d. neteko galios Darbo kodekso 98 str. 2 d., iki tol numaćiusi, jog nelegaliu darbu nelaikomi pagalbos (talkos) ir savanoriški darbai, o nuo 2007 m. vasario 9 d. yra panaikintas LR Vyriausybės nutarimas „Dėl savanoriškų darbų atlikimo sąlygų ir tvarkos patvirtinimo“, iki tol detaliam reglamentavęs savanoriškus darbus. Šiam nutarimui nustojus galios neliko jokio specialaus teisės akto, reglamentuojančio su savanoryste susijusius klausimus.

Šiuo metu tarp savanorių ir savanorišką darbą organizuojančių asmenų ar organizacijų taikomi civiliniai teisiniai santykiai, kuriuos reguliuoja bendrosios Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso (Žin., 2000, Nr. 74-2262) nuostatos. Vadovaujantis šio kodekso nuostatomis, savanoriška veikla yra grindžiama laisvu organizacijos ir savanorio tarpusavio susitarimu. Sąvokos „savanoris“ ir „savanorystė“ interpretuojamos skirtingai, todėl praktinėje veikloje kyla nemažai problemų dėl savanorių statuso, jų veiklos organizavimo, savanoriško darbo legalumo, skaidrumo, išlaidų kompensavimo, žalos atlyginimo, savanorių draudimo ir kt.

LIJOT 28-oje Asamblėjoje įvardintos su savanoriškos veiklos teisiniu reglamentu siejamos problemos ir pasiūlymai:

Savanorių išlaidų kompensavimas

Organizuojant savanorišką veiklą, itin aktualus aspektas yra savanorio patirtų išlaidų kompensavimas. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime „Dėl neapmokestinamų piniginių kompensacijų dydžių nustatymų“⁵ yra nurodomos piniginės kompensacijos, kurios nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Į šias kompensacijas įeina maitinimo išlaidos, kai vienos paros maitinimo išlaidos neviršija 20 procentų Lietuvos Respublikos patvirtinto minimalaus gyvenimo lygio, nakvynės išlaidos, pagal išlaidas patvirtinančius dokumentus, kelionės į renginio vykdymo vietą ir grįžimo atgal išlaidos visomis transporto priemonėmis ir kitos nutarime nurodytos išlaidos. Tačiau tuo atveju, kai kompensuojamų išlaidų suma viršija nutarime nurodytus dydžius, pinigine kompensacija apmokestinama gyventojų pajamų mokesčiu. Šiuo metu galiojantys teisės aktai nereguliuoja savanorių išlaidų kompensavimo klausimų, todėl labai pagrįstai kyla neaiškumų ir interpretacijos galimybių prilyginant savanorių išlaidų kompensavimą alternatyvia darbo užmokesčio forma. Neabejotina, kad išlaidų, patirtų savanoriaujant, kompensavimo tvarkos teisinis įtvirtinimas padėtų organizacijoms prisikviesti daugiau savanorių veikloms, nukreiptoms į bendruomenės gerovės didėjimą, taip sukuriant daugiau pridėtinės vertės.

Siūlome:

Atliekant savanoriškos veiklos užduotį, savanoriui išlaidos kompensuojamos pagal savanorio pateiktus šias išlaidas patvirtinančius dokumentus. Maitinimo išlaidų dydis per parą negali viršyti 25 proc. Lietuvos Respublikos patvirtinto minimalaus gyvenimo lygio sumos, visos kitos išlaidos turi būti vertinamos pagal faktą.

Savanoriškos veiklos organizatoriai, kompensuojantys savanoriams nurodytas išlaidas, privalo pildyti savanorio išlaidų apskaitos žurnalą – įrašyti jame savanoriško darbo datą ir vietą,

⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas Nr. 1515 „Dėl neapmokestinamų piniginių kompensacijų dydžių nustatymų“. Valstybės Žinios, 2003.12.05, Nr.: 114, Publikacijos Nr. 5152.

savatorių, kuriems kompensuojamos nurodytos išlaidos, vardus, pavardes, asmens kodus, adresus, jiems kompensuojamų išlaidų dydį. Savatoriui pateikus numatytas kompensuoti išlaidas patvirtinančius dokumentus, žurnale taip pat įrašomi kiekvieno iš pateiktų dokumentų rekvizitai: data, numeris, paslaugos teikėjo pavadinimas, suma. Šiuos dokumentus minėtąsias išlaidas kompensuojantys savatoriško darbo organizatoriai saugo Lietuvos Respublikos buhalterinės apskaitos įstatymo nustatyta tvarka.

Savatorių draudimas

Dar vienas – nemažiau svarbus aspektas yra savatorių draudimas. Asmenys, dirbantys savatoriškus darbus, nėra privalomai draudžiami nei pagal Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymą⁶, nei pagal kitus socialinio draudimo santykius reglamentuojančius teisės aktus. Todėl susidaro tokia faktinė situacija, kad savanoris, jei jis neužsiima jokia kita veikla, t.y. negauna jokių nuolatinių pajamų, tampa socialiai rizikingu visuomenės nariu. Privalomai jis nėra draudžiamas nei pensijų socialiniu draudimu, nei ligos ir motinystės socialiniu draudimu, nei nedarbo socialiniu draudimu, nei nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialiniu draudimu, nei sveikatos draudimu.

Siūlome:

Privalomai socialiniu draudimu aprūpinti savanorį nebūtų tikslinga nei valstybei, nei savanorį priimančiai organizacijai, kadangi tokie įpareigojimai būtų papildoma našta organizacijai (tuo pačiu ir finansine), o tai reikštų, kad organizacijos nebūtų suinteresuotos priimti savanorius savo veikloms įgyvendinti. 28-oji LiJOT Asamblėja siūlo klausimą apie savanorio draudimą įtraukti į savanorio sudaromą sutartį su organizacija, kurioje turėtų būti aptarti socialinio draudimo klausimai ir pasiektas abi puses tenkinantis sprendimas.

⁶ Lietuvos Respublikos Valstybinio socialinio draudimo įstatymas. Valstybės Žinios, 2004.11.26, Nr.: 171, Publikacijos Nr.: 6295

Savanoriškos veiklos sutartys

Savanoriškos veiklos sutartis yra reikalinga savanoriams ir organizacijai siekiant vienodo savanoriškos veiklos supratimo ir abipusių įsipareigojimų įtvirtinimo. Pastaruoju metu Lietuvoje nėra galiojančio teisės akto, reglamentuojančio savanoriškos veiklos sutartis. Kiekviena organizacija turi savo sutarties variantus ir jomis vadovaujasi, todėl neretai kyla nesklandumų skirtingai interpretuojant savanorystę ir savanorišką veiklą tarp savanorio ir jį priimančios organizacijos.

Siūlyme:

Kiekvienam asmeniui, prieš pradėdamas savanoriauti, raštu ar žodžiu sudaryti savanoriškos veiklos sutartį su savanorį priimančia organizacija. Rekomenduojama sutartyje aptarti šiuos punktus:

- Savanorio darbo laiką;
- Minimalius savanorio įsipareigojimus atlikti užduotis;
- Savanorio draudimą;
- Savanorio išlaidų kompensavimo tvarką ir sąlygas;
- Atsakomybę už savanorio ar organizacijos padarytą žalą;
- Savanorio supažindinimą su organizacijos taisyklėmis/tvarkomis;
- Materialaus turto patikėjimą savanoriui;
- Savanorio ir organizacijos savanoriškos veiklos nutraukimą.

Tokia sutarties forma leistų įtvirtinti savanorišką veiklą ir galiotų visoms savanorystės formoms bei padėtų išspręsti šiuo metu esančius neaiškumus dėl skirtingo savanoriškos veiklos interpretavimo.

Savanoriškos veiklos sutartys turėtų būti sudaromos, kai savanoriška veikla yra:

Ilgalaikė – raštu.

Trumpalaikė – gali būti sudaroma raštu arba žodžiu.

Atsitiktinė/spontaniška – sutarties sudaryti nebūtina.

Savanoriškos veiklos sritys

Savanoriškos veiklos sritys gali apimti labai platų sektorių ir veiklų spektrą. Ne tik NVO sektorius gali būti savanoriškos veiklos teikėjas, tačiau ir valstybinis sektorius (pvz. savanoriška karo tarnyba, ligoninės, mokyklos ir kt.), verslo sektorius (pvz. verslo organizuojamos labdaringos, aplinkosauginės akcijos ir kt.). Net ir NVO sektorius gali turėti verslo sritį, kurioje visas darbas atliekamas savanorių, tačiau visos gautos pajamos vėliau vėl nukreipiamos ir naudojamos paramos – labdaros įstatymo⁷ numatytais tikslais.

Siūlome:

Savanoriška veikla negali būti nukreipta į pelno gavimą akcininkams ar dalininkams. LiJOT siūlo šią takoskyrą įvardinti pagrindiniu aspektu vertinant savanoriškos veiklos pagrįstumą.

Savanoriškos veiklos teisinis reglamentavimas

Dabartinė situacija, kuomet valstybėje nėra teisinio savanoriškos veiklos reglamentavimo yra ydinga ir sukianti daugiau problemų, nei teikianti naudos. Iki šiol nėra vieno teisės akto, kuriame būtų detalizuojama savanoriška veikla, jos principai, nauda visuomenei. Šiuo metu esanti situacija leidžia nelegalų darbą maskuoti savanoriška veikla, tuo apsunkindama savanorystės idėjos ir pridėtinės vertės plėtrą.

Siūlome:

Parengti savanoriškos veiklos įstatymą, kuriame būtų aptariamoms su savanoryste susijusios sąvokos, savanoriškos veiklos pridėtinė vertė visuomenei ir ja užsiimantiems asmenims, taip pat aptariamai savanorystės principai, savanorių ir juos priimančių organizacijų įsipareigojimai, materialaus turto patikėjimo savanoriui klausimai. Tokia savanoriškos veiklos įteisavimo forma

⁷ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=269124&p_query=&p_tr2=

užkirstų kelią spekuliacijoms savanorystės tema, iki minimumo apribotų savanoriškos veiklos ir nelegalaus darbo sąsajas, padėtų organizacijoms į savo veiklą įtraukti daugiau asmenų, tai savo ruožtu užtikrintų ir savanorystės idėjos kokybinę plėtrą Lietuvoje.

Lietuvos jaunimo organizacijų delegatai, susirinkę į 28-ąją LiJOT Asamblėją, pabrėžia, kad savanoriška veikla yra viso NVO sektoriaus veiklos pagrindas. Priimdamos šią poziciją, Lietuvos jaunimo organizacijos išreiškia pritarimą savanoriškos veiklos principams bei siūlo teisinio reglamentavimo sprendimus. Savanoriškos veiklos plėtra, jaunimo organizacijų nuomone, yra viena iš kertinių sričių sudarančių sąlygas plėtotis pilietinei visuomenei bei kurtis gerovės valstybei. Raginame atsakingas LR institucijas dėti visas pastangas teisiškai reglamentuoti bei skatinti savanorišką veiklą.

Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos
Prezidentas

Šarūnas Frolenko